

Tripko Žugić, Ivanka Benko i Zlatko Ban. Zagreb

PEDAGOŠKI RAD U PROFESIONALNOJ REHABILITACIJI

Odmah po nastanku invaliditeta, usporedo s drugim rehabilitacionim tretmanima, treba započeti i sa stručnim pedagoškim radom. Tjelesno invalidno dijete treba pripremiti, prvi put uključiti ili omogućiti mu da nastavi s prije započetim odgojem i obrazovanjem. Svako zakašnjanje s pedagoškim tretmanom, a naročito u početnoj fazi rehabilitacije, uvećava subjektivne posljedice invaliditeta i otežava daljnji proces osposobljavanja.

Do profesionalnog osposobljavanja svako tjelesno invalidno dijete treba da prođe kroz postupni, planski i programni sistem predškolskog i osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja. Pedagoški rad mora biti jedinstven i kontinuirani proces u svim fazama kompleksne rehabilitacije. Prekidi i zaostajanja u odgojno-obrazovnom radu povlače za sobom ubrzani i kampanjski rad koji neizbježno ostavlja praznine u razvoju ličnosti, što u fazi profesionalnog osposobljavanja i uključivanja u društveno-proizvodnu sredinu znatno otežava potpuni uspjeh.

Iz pedagoških anamneza 149 tjelesno invalidnih rehabilitanata, koji se nalaze u Zavodu za rehabilitaciju tjelesno invalidne djece i omladine, Zagreb — Dubrava, sada uključenih u osnovno i stručno školovanje, vidljivo je da ni jedno dijete nije prošlo kroz organizirani predškolski odgoj i obrazovanje. Iz pedagoških se anamneza 90 rehabilitanata koji se nalaze na profesionalnom osposobljavanju može konstatirati da kod 58 posto tjelesno invalidnih omladinaca, prema kronološkoj dobi, školska sprema zaostaje od 2 do 5 godina a u 28 posto slučajeva za više od 5 godina. Analizom uzroka dolazi se do podataka da se kod 32 posto invalida nije pravovremeno započelo sa sistematskim pedagoškim radom u početnoj fazi rehabilitacije, kod 46 posto slučajeva bilo je prekida u ukupnom vremenskom trajanju od 3 do 7 godina. Pored toga značajno je istaći da je 84 posto rehabilitanata mijenjalo školsku sredinu i način školovanja od 2 do 6 puta. Do dolaska u naš zavod na profesionalno osposobljavanje, tjelesno su invalidna djeca koristila u isprekidanom vremenskom trajanju

slijedeće načine školovanja: specijalnu osnovnu školu za tjelesne invalide 41 posto rehabilitanata, redovnu osnovnu školu 26 posto, instruktazu kod kuće i privatno polaganje 11 posto, instruktazu u bolnicama 14 posto, specijalnu osnovnu školu za mentalno nedovoljno nerazvijenu djecu 13 posto i školovanje po sistemu obrazovanja odraslih 7 posto rehabilitanata.

Navedeni podaci upućuju nas na konstataciju da većina invalidne djece i omladine, sada uključene na profesionalnu rehabilitaciju, nije bila dovoljno pripremljena za odgojno-obrazovni proces stručne škole, prvenstveno zbog obrazovne deficijentnosti te pedagoške i intelektualne zapušenosti.

Profesionalno osposobljavanje u zavodu vrši se u specijalnoj stručnoj školi. Škola je polivalentnog smjera i omogućuje osposobljavanje za zanimanja iz radio-TV struke, iz obrade kože i galanterije, obrade tekstila, urarsko-optičke struke i zlatarstva te graverstva i strojnog pletenja. Osposobljavanje traje tri godine, nakon čega se stiče kvalifikacija. Razmatra se mogućnost za skraćenje vremenskog trajanja osposobljavanja kod nekih zanimanja i naprednijih rehabilitanata.

Ustanova je zavodskog tipa, ali se omogućuje profesionalno osposobljavanje i onima koji su u mogućnosti da stanuju i izvan zavoda. Eksterni tip manje dolazi do izražaja, kako zbog invalidnosti i potrebnih tretmana u zavodu, tako i zbog otežanog smještaja izvan ustanove i transporta.

Po dolasku u zavod svaki invalid prođe kroz timsku obradu službe za profesionalnu orijentaciju. Zatim slijedi donošenje jedinstvenog plana i programa profesionalnog osposobljavanja za svakog pojedinog rehabilitanta od strane stručnog pedagoškog vijeća. Plan i program profesionalne rehabilitacije obuhvaća odgojni rad u domu, odgojno-obrazovni rad u školi, radioničku obuku i nastavu, rehabilitacione tretmane iz područja fizikalne medicine a naročito fizio-, hidro-, i elektro-terapiju, korištenje ortopedskih pomagala u samoopskrbi, kretnji i radnom mjestu, adaptaciju radnog mjesta i alata, tretmane u korekciji čitanja, pisanja i govora te potrebne specijalističke kontrole koje se uglavnom vrše u zavodu. Ovim planom i programom akcent je dakako na profesionalnom osposobljavanju, pa su i sve službe usmjerene na pomoć da se što potpunije izvrše zadaci stručne škole i tako postigne što kvalitetnije osposobljavanje za struku kao i za samostalan život i rad. Osnovni je cilj svladavanje defektnosti u višestrukim manifestacijama, što omogućava potpunije profesionalno osposobljavanje i uključivanje u redovnu — društveno-proizvodnu sredinu. U izvršavanju tih zadataka fizioterapeuti, ortopedski stručnjaci, a po potrebi i drugi specijalisti pojavljuju se u radionici, razredu i odgoj-

noj grupi, nastojeći zajedničkim snagama da izvrše konkretne zadatke jedinstvenog plana i programa te faze kompleksne rehabilitacije.

Sam pedagoški rad radi boljeg sagledavanja može se podijeliti na:

- odgojni rad
- teoretsku nastavu (općeobrazovnu i stručnu) i
- praktičnu obuku.

Težište je odgojnog rada da se postigne potpuna samoopskrba, usvoje higijenske navike te moralni i estetski odgoj. Od prvog dana boravka u zavodu od invalida se zahtijeva da uređuje svoj ležaj, da se samostalno odijeva i dosljedno održava ličnu higijenu, da se angažira u samoposluzi i serviranju obroka te sudjeluje u kontroli izvršavanja dnevnih zadataka drugih rehabilitanata. Ti su zahtjevi u početku kod većine djece izazivali negativan stav. Neki su davali otpor izbjegavajući obaveze. Kod drugih se susretala agresivnost i površnost u izvršavanju zadataka. Nekima je pak bila potrebna fizioterapija da bi ovladali pojedinim pokretima i spretnošću te tako postigli potrebnu samoopskrbu. Poznato je da smetnje u pokretima znatno otežavaju samoopskrbljivanje, ali s realnijim postupnim i dosljednim zahtjevima, stalnom kontrolom, pokazivanjem i neposrednim pružanjem pomoći, kod svakog smo invalida nakon godinu dana rada postigli potpuni uspjeh. Ovdje je važno istaći da se do tih rezultata moglo doći samo jedinstvenim djelovanjem cjelokupnog osoblja koje radi i dolazi u kontakt s invalidima.

U moralnom je odgoju težište na razvijanju kulturnog ponašanja, radnih navika, pravilnog odnosa prema vlastitoj i tuđoj imovini te razvijanju patriotizma, drugarstva i čovječnosti.

Boravak invalida u bolnici i kući kod većine je invalida formirao stav o obavezi i dužnosti drugih da mu pomognu u izvršavanju njegovih svakodnevnih potreba, koje i sam s malo većim naporom može izvršavati. Takav se stav kod nekih invalida manifestira u drskom i nekulturnom obraćanju za pomoć, jer smatra da se to prema njemu mora činiti. Kako će invalidu i nakon potpune rehabilitacije i uključenja u redovnu sredinu biti potrebna suradnja i pomoć, to je vrlo važno razvijati tolerantne i kulturne interpersonalne odnose. To se postiže grupnim i individualnim radom, uz pomoć dostupnih sredstava kao što su knjiga, TV programi, te sportske aktivnosti i dr.

U formiranju radnih navika i radne discipline zahtijeva se samostalno i tačno izvršavanje zadataka i obaveza kao i zastupljena odgovornost za svaki neizvršeni zadatak. Većina invalida očekuje da će netko drugi iz-

vršiti njihove zadatke, zato se vrši dosljedna kontrola u izvršavanju svih zadataka do konačnog usvojenja radnih navika i radne discipline.

Estetskim odgojem pružamo rehabilitantima mogućnost da razvijaju aktivnosti za koje imaju sklonosti i sposobnosti. Za njih se opredjeljuju po slobodnom izboru. Tim aktivnostima pridajemo posebno značenje jer one upotpunjuju ličnost invalida, pospješuju osjećaj samovrijednosti, omogućuju mu potpuniju socijalizaciju te sadržajno obogaćuju slobodno vrijeme invalida. Osim toga potrebno je istaknuti rekreativno, kreativno i terapeutsko značenje tih aktivnosti. Rad se odvija u sekcijama i to: likovnoj, muzičkoj, dramskoj, literarnoj, fotosekciji, klubu amatera radio-tehničara, sportskoj sekciji te sekciji za ručni rad.

Cjelokupni odgojni rad provodi se u odgojnim grupama koje su formirane prema uzrastu i spolu, kao i prema psihofizičkim sposobnostima invalida.

Nastava iz općeobrazovnih predmeta provodi se u razredima, a praktična obuka u dobro opremljenim radionicama. Slijedi se okvirni nastavni plan i program propisan za redovne stručne škole. Izvođenje tog nastavnog plana i programa prilagođeno je sposobnostima rehabilitanata i vrsti zanimanja za koje se osposobljavaju. U sastavljanju i prilagođavanju nastavnog plana i programa dolazi do punog izražaja ekonomičnost nastave, horizontalna i vertikalna povezanost nastavnih sadržaja te povezanost teorije i prakse.

Stručno-teoretski predmeti izvode se u radionicama i zajednički s praktičnom obukom čine jedinstvenu radioničku nastavu. Uviđamo značajne prednosti da se stručno-teoretski predmeti izvode u radionici, jer se time omogućuje da se stručno-teoretski predmeti povezuju s konkretnim materijalom, koji se upotrebljava u praktičnoj obuci, alatom s kojim se radi, higijensko-tehničkom zaštitom koja se primjenjuje na radnom mjestu te tehničkim crtanjem predmeta koji se izrađuju ili popravljaju.

U nastavnom procesu težište je na tome da rehabilitant stekne aktivno znanje, tj. znanje koje može svjesno koristiti u struci i svakidašnjem životu. Ti zahtjevi uvjetuju da su svi nastavni planovi i programi, kako iz općeobrazovnih a pogotovo stručno-teoretskih predmeta, prilagođeni zanimanjima koji se izučavaju. Osim toga prilagođena je i satnica potrebama i sposobnostima rehabilitanata. Radi ilustracije navodimo nastavni plan za stručne škole propisan Prosvjetnim vjesnikom br. 1 i 2/60. g., u usporedbi s nastavnim planom stručne škole zavoda.

Predmet	Nastavni plan po prosvjetnom vjes- niku br. 1,2/60.			Nastavni plan stručne škole zavoda		
	I r.	II. r	III r.	I r.	II r.	III r.
Književnost s osnovama jezične i estetske kulture	3	3	2	3	3	2
Ekonomska geografija	2	—	—	2	—	—
Radnički pokret i socijalizam	—	2	2	—	2	2
Fizički odgoj	2	2	2	2	2	2
Predvojnička obuka	—	2	2	—	—	—
Matematika	4	2	2	3	3	3
Fizika-kemija	3	2	2	2	2	2
Tehnologija materijala	2	2	—	3	3	2
Tehnologija obrade	2	2	2	—	—	—
Praktična obuka	20	24	24	22	26	26
HTZ	2	—	—	1	1	1
Ekonomika poduzeća i organizacija proizvodnje	—	—	2	—	—	2
Tehničko crtanje	4	2	—	2	2	—
Elementi strojeva	—	—	2	—	—	2
Zdravstveni i saobraćajni odgoj	—	—	—	1	1	1
UKUPNO SATI U SEMICI	42	45	44	41	45	45
Ferijalna praksa	30	30	—	30	30	—

Ostvarivanje nastavnog plana omogućuje da dođu do izražaja sve snage i sposobnosti invalida, kao i da se upoznaju suptilnije subjektivne posljedice invalidnosti. Osim toga nastava pruža velike mogućnosti da se određene terapije, kao na primjer terapije vježbanjem i druge, povežu s osmišljenim korisnim i konkretnim radom, što i terapije i nastavu u krajnjem cilju čini uspješnijima. U nastavnom radu s tjelesnim invalidima nastava ima terapeutski karakter kako u svladavanju subjektivnih posljedica invalidnosti tako i radi jedinstvenog korektivnog terapeutskog djelovanja na sam defekt. Time se nastavom izvršavaju zadaci tercijalne preventive i sprečavaju daljnje psihofizičke ometenosti u razvitku tjelesno invalidne djece i omladine.

Hans Radl, na Trećem internacionalnom kongresu za ortopedagogiju održanom u Beču, ukazuje da kod invalida »smetnje u pokretima često prouzrokuju povučeno i usamljeno. Njihov prostor doživljaja usko je

ograničen, njihovi su nazori i pogledi siromašni, a svakodnevni život ispunjen snovima».

Te karakteristike invalida bile su zapažene i u našem radu, naročito u početnom periodu. Međutim, provođenjem plana i programa profesionalne rehabilitacije sve se više angažira cjelokupna ličnost invalida raznim oblicima odgojno-obrazovne djelatnosti u kojima oni doživljavaju potvrdu vrijednosti svoje ličnosti, naročito u konkretnim rezultatima svog rada, a pogotovo u uzorcima izrađenih predmeta što u znatnoj mjeri motivira i mobilizira njihove snage za daljnje pothvate u profesionalnom osposobljavanju.

U izvođenju nastave uvažavaju se svi nastavni principi, a ističe se potreba za individualnim nastavnim radom i očiglednošću u nastavi. Prosječan broj učenika u razredu iznosi 20 a u radionici 15, što je iznad propisanih normativa.

U praktičnom osposobljavanju, s obzirom na mogućnosti zavoda, neka radna mjesta adaptirana su rehabilitantima, kao na primjer kad se radi o paraplegičaru, šivači se stroj stavlja u pogon laktom. U svim slučajevima kada se nameće problem adaptacije radnih mjesta, nastojimo prvenstveno da se rehabilitant uz pomoć ortopedskih pomagala prilagodi radnom mjestu. Današnja dostignuća u protetici kod nas nisu na tom nivou da bi zadovoljila zahtjevima radnog mjesta invalida, što otežava da dođu do izražaja njihove potencijalne sposobnosti.

Izvanškolske aktivnosti i dodatni nastavni rad vrlo su pogodni oblici za pomoć u svladavanju nastavnog plana i programa te dopuni znanja.

Ferijalnoj praksi pridajemo naročitu važnost, jer je to prvi korak invalida u proizvodni proces. Prema planu, ferijalna se praksa u prvoj i drugoj godini izvodi po 30 dana u neprekidnom trajanju, međutim, nastojimo da ferijalna praksa bude kvalitetnija, češća i duža. Ustanova je ostvarila suradnju s privrednim organizacijama, tako da se invalidu u toku osposobljavanja povremeno pruža mogućnost da se uključi u pojedine faze rada stvarnog procesa proizvodnje. Osim toga, kad rehabilitanti ovlađaju osnovnim znanjima i vještinama svoje struke, radionice stupaju u kooperaciju s odgovarajućim privrednim organizacijama, pružajući im proizvodne usluge: izradu, doradu i sastavljanje pojedinih dijelova proizvoda. Tim se proizvodima učenici upoznavaju s asortimanima proizvoda poduzeća, a to je vrlo važan moment jer je iz podataka o zapošljavanju učenika nakon završetka stručne škole vidljivo da su to uglavnom poduzeća s kojima su školske radionice bile ili jesu u poslovnim odnosima. Kooperacija se uklapa u nastavni plan i program, te proizvodne usluge koje pružaju radionice nisu jednolične i ne umanjuju obrazovni efekt

praktične obuke, već ga upotpunjuju proizvodnim rezultatima. Novčana sredstva ostvarena tim putem invalidi su obavezni štedjeti i pri odlasku iz zavoda upotrijebiti ih jedino za najnužniju opremu izučene struke.

Cjelokupni tok profesionalne rehabilitacije prate stručni timovi — razredna vijeća. Članovi razrednog vijeća su svi stručnjaci koji rade s invalidima-učenicima dotičnog razreda, a to su: nastavnici, odgojitelji, fizioterapeuti, ortopedski stručnjaci, socijalni radnik, psiholog i drugi. Razrednik refektolog je centralna ličnost koja objedinjava osposobljavanja svakog pojedinog rehabilitanta te priprema i saziva sjednice razrednog vijeća kao stručnih timova u praćenju, usklađivanju i toku profesionalne rehabilitacije.

Potpuno izvršenje odgojno-obrazovnog plana i programa ovisi o jedinstvenom i kontinuiranom radu svih stručnih službi, te aktivnom učešću rehabilitanta i roditelja u procesu kompleksne rehabilitacije.

Tripko Žugić, Ivanka Benko and Zlatko Ban, Zagreb

EDUCATIONAL ACTIVITY IN VOCATIONAL REHABILITATION

SUMMARY

Educational activity should be present in all parts of the complex rehabilitation program, especially in the vocational rehabilitation, because it is not only strict vocational training, but also a training for an independent future and life.

In the Institute for rehabilitation of physically handicapped children and youth Dubrava — Zagreb, the educational activities include:

- education
- theoretical teaching (elementary and vocational school)
- practical professional training.

The program for education is the regular program, adapted to the possibilities of the pupil and the chosen profession. The goal of the education is the maximum possible self-sufficiency, independency and socialization.